

Bu Sayıda

Kapımızdaki Savaş: 21. Yüzyılda Faşizm, Emperyalizm ve Jeopolitik

Geçtiğimiz yıl yaptığımız yazı çağrısıyla Praksis dergisinin 69. sayısını "Kapımızdaki Savaş: 21. Yüzyılda Faşizm, Emperyalizm ve Jeopolitik" başlıklı bir dosyaya ayırdığımızı duyurmuştuk. Bu tercih, küresel siyasal iklimin giderek sertleştiği, savaşın soyut bir tehdit olmaktan çıkıp gündelik realitemizin somut bir parçası haline geldiği ve içinde bulunduğumuz coğrafyanın bu çatışmalı dinamiğin ana düğüm noktaları olarak öne çıktığı tespitine dayanıyordu. Ukrayna'daki emperyal paylaşım savaşı, Suriye'deki vekalet savaşlarının yıkıcılığı, Ortadoğu'nun genelindeki istikrarsızlık ve nihayetinde Filistin'deki işgalin yeni bir aşamaya evrilmiş olması bu tespiti doğrulayan türden gelişmelerdi. Aradan geçen süreç, analizlerimizi ne yazık ki teyit ederken, bölgesel ve küresel ölçekte de kritik dönüşümlere sahne oldu. Suriye özelinde, Batılı güçlerin belirli radikal İslamcı grupları meşrulaştırma ve muhatap alınabilir aktörler olarak sunma çabaları, ülkenin siyasal coğrafyasını derinden yeniden şekillendirdi. Bu süreç uluslararası ilişkilerde rejim değişikliği operasyonlarının karmaşık ve çok katmanlı doğasını bir kez daha gözler önüne serdi.

Bu jeopolitik karmaşanın ortasında, İsrail devletinin bölgesel pozisyonu agresif bir genişleme ve konsolidasyon stratejisiyle yeniden tanımlandı. İran, Lübnan ve Suriye'ye yönelik periyodik askeri saldırılar, Hizbullah ve Hamas gibi örgütlerin askeri kapasitelerine darbeler indirmenin ötesinde, uzun bir aradan sonra *de facto* sınırlarını genişletmeye yaradı. "Büyük İsrail" projesi, bölgedeki işbirlikçi Arap rejimlerinin normalleşme anlaşmaları (Abraham Anlaşmaları) ile sağlanan stratejik örtü altında, fiilen ilerliyor. İşgalci, sömürgeci ve apartheid karakteri uluslararası hukuk ve insan hakları örgütleri tarafından defalarca teyit edilen İsrail devleti, 21. yüzyılda, Filistin halkına yönelik sistematik şiddet politikalarıyla bu unvanlarına soykırımcı niteliğini de eklemiş oluyor. Gazze'de yaşanan insanlık trajedisi, bu niteliğin somut ve trajik bir kanıtıdır.

Filistin'de süren geniş çaplı yapısal şiddet, uluslararası kapitalizmin aktörleri olan büyük güçlerin devletleri, yönetici sınıfları, siyasal elitleri ve ulusötesi şirketlerinin aktif veya seyirci kalan işbirliği olmaksızın sürdürülemezdi. Sözde uluslararası toplumun merkezinde yer alan bu aktörler, insani retoriğin ardına sığınarak, fiilen sömürgeci ve soykırımcı bir projeye ortak olmaktadır. Türkiye'nin bu süreçteki ikircikli ve çelişkili pozisyonu, küresel kapitalist sistemdeki işbirlikçi rejimlerin doğasını anlamak açısından manidardır. Resmi söylem düzeyinde, İsrail'e yönelik sert bir retorik benimsenirken, ekonomik ve lojistik pratikte bu retoriğin tam aksi yönde bir işbirliği süregelmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının Azerbaycan petrolünü İsrail'e taşımaya devam etmesi ve bu ülkeyle ticari bağların dolaylı yollarla hala devam ediyor oluşu, uluslararası sermaye ağlarına eklenmiş rejimlerin jeopolitik söylemleriyle ekonomik çıkarları arasındaki derin uçurumu gözler önüne sermektedir. Türkiye'deki rejimin, bir taraftan kürsülerden Siyonist politikalara öfke kusarken, diğer taraftan ülkenin önde gelen yerleşik kapitalistleri ve Saray'a yakın iş çevreleri eliyle İsrail'le yürüttüğü kârlı iş ilişkileri, retorik ile eylem arasındaki kopuşun çarpıcı bir örneğidir. Ancak bu tablonun trajikomik bir boyutu da mevcuttur: Söz

konusu küresel ittifaklar ve ticari işbirliklerinden halkın payına "81 ilde sığınak" projeleri gibi olağanüstü tedbirler (ya da vergileriyle finanse edeceği yeni ihaleler) düşmektedir. Savaş ve güvenlik harcamaları inatçı bir ekonomik durgunluk ortamında sermaye birikiminin için can simidi olmayı – tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de – sürdürmektedir.

Savaş, sıklıkla jeopolitikanın soğuk ve mesafeli diliyle tartışılır: strateji, güç dengesi, ittifaklar, askeri doktrinler. Kitapçıların en çok satanlar rafları bu tür analizlerle dolar, ekranlar ise geleceğin risklerini ve fırsatlarını haritalandırdığını iddia eden stratejistlerden geçilmez olur. Jeopolitiğin dili, savaş devletlerarasındaki sınırları belli, dışsal bir olgu olarak çerçeveler ve öyle sunar. Ancak gerçekte savaş, bu tek boyutlu okumanın ötesinde, toplumların en derin katmanlarına nüfuz eden çok boyutlu bir olgudur. ABD’deki Trumpçı siyaset ve onun retoriği, bu genişletilmiş savaş kavramını anlamak için kritik bir örnek teşkil eder. Trump yönetiminin Savunma Bakanlığı’nın (Department of Defense) ismini İkinci Dünya Savaşı dönemindeki gibi "Savaş Bakanlığı" (Department of War) olarak değiştirmesi, yalnızca sembolik bir hamle değil, aynı zamanda savaş normalleştirerek toplumun farklı katmanlarından içeriye doğru yönlendiren bilinçli bir hamledir. Bu, pasif bir "savunma" halinden, aktif ve saldırgan bir "savaş" haline geçildiğinin ilanıdır. Nitekim Trump’ın yeni Savaş Bakanlığı’nın ilk savaşını "woke kültürüne" karşı yapacağını ilan etmesi bundandır. Karşıdaki hedef, geleneksel bir ordu değil, bir dizi kültürel, sosyal ve siyasi fikirdir. Neoliberal kimlik siyasetlerine eleştirilerimizi rezervde tutarak söyleyebiliriz ki "woke" ideolojisi, ırk ve toplumsal cinsiyet eşitliği çabaları, Çoğulculuk, Eşitlik, Kapsayıcılık (DEI) programları ve LGBTQ+ hakları bu "kutsal savaşın" iç cephesindeki düşmanları temsil ediyor. Öte yandan, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu çok sayıda otoriter ve faşizan yönelimli rejimde, yönetici sınıfların ve siyasal iktidarların zaman içerisinde kendi özgün ve çok katmanlı "iç savaş" konseptlerini geliştirdikleri gözlemlenmektedir.

ABD’de ikinci Trump dönemiyle birlikte ülkenin dört bir köşesinde göçmenlere yönelik olarak başlatılan Amerikan Göçmenlik ve Gümrük Muhafaza Dairesi (ICE) saldırıları yine benzer bir savaşımın farklı bir veçhesidir. Geçtiğimiz günlerde Chicago’daki büyük göçmen protestolarını bastırmak için halkın üzerine Ulusal Muhafızların yollanması da karşımızdaki askerileşmiş–güvenlikçi iktidar anlayışını göstermesi bakımından çok önemli. ABD’de özellikle belgesiz göçmen işçiler, sendikası, seçme hakkı olmayan, sürekli sınır dışı edilme tehdidi altında yaşayan en kırılgan kesim olarak küresel emek piyasasında "aşın-sömürüye" en fazla açık olan topluluk. Bu göçmen emeği üzerindeki baskı yalnızca ekonomik değil; hukuki, ideolojik, siyasi ve psikolojik boyutlarıyla da yürütülmektedir. Bütün dünyada egemen sınıfların temel sorunu, derinleşen yoksulluk ve güvencesizlik koşullarında büyüyen toplumsal hoşnutsuzluğu yönetebilmektir. ABD’de Trumpizm bu sorunun güncel yanıtı olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik krizlerin ve ekonomideki kötü gidişin faturası göçmenlere kesilerek yerlici ["nativist"]¹ bir histeri kitlesel mobilizasyonun merkezine yerleştirilmiştir. Göçmenlerin kitlesel gözüaltına alınma, tutuklanma ve diğer bütün sınır dışı işlemlerinin her aşamasının özel şirketler eliyle yürütülüyor olduğunu not düşmekte fayda var.

Trump 2.0’ın ticaret/tarife savaşları ise ulusötesi sermayenin zorunluluklarına uygun biçimde iç işgücü piyasasını yeniden şekillendirmeyi hedefleyen daha geniş bir stratejinin birbiriyle bağlantılı mekanizmaları olarak okunabilir. Tarifeler bugün, klasik korumacılığın yaptığı gibi, ulusal sanayiye yabancı rekabetten korumayı amaçlamıyor; esasen ABD işgücü piyasasını ulusötesi sermaye için cazip bir mekâna dönüştürmeyi hedefliyor. Hükümet, ulusötesi şirketleri ABD’de yatırım yapmaya ve üretim

¹ Yerliliklik/yerli halkçılık, göçmenlere karşı yerli halkın çıkarlarını destekleyen siyasi bir politika ve göçmenliğe ilişkin kısıtlama önlemlerini desteklemeyi içerir.

gerçekleştirmeye teşvik ederek, aslında kapitalist sınıfa Bangladeş, Hindistan ya da eskiden Çin’de olduğu gibi düşük ücretler veya düzenlenmemiş piyasa koşulları vaat ediyor. Bu sayılan ülkelerde otoriter yönetimler, esnek işgücü piyasaları, baskılanan ücretler ve zayıf sosyal güvenlik rejimlerinin bulunduğunu biliyoruz. Sonuç itibarıyla, ilk bakışta 20. yüzyılın korumacılık politikalarını anımsatan ticaret savaşları, aslında ikili bir strateji işlevi görmektedir: bir yandan içerde işçileri disipline ederek potansiyel direnci bastırmak; diğer yandan ABD’yi ulusötesi birikim için cazip bir merkez haline getirmek.

Savaşta bir diğer cephe ise doğaya karşı açılmış durumdadır. Kapitalist birikim mantığı, yalnızca emek ve geniş halk sınıfları üzerinde değil, ekosistemler üzerinde de yıkıcı bir tahakküm kurmaktadır. Ormansızlaştırma, maden ve enerji şirketlerinin ekstraktivist pratikleri, büyük altyapı ve mega-proje yatırımları, yalnızca doğal varlıkların yağmalanmasına değil, aynı zamanda geniş toplulukların yaşam alanlarının zorla dönüştürülmesine yol açmaktadır. “Yeşil geçiş” söylemi altında yürütülen politikaların dahi, çoğu kez ekolojik yıkımı yeni biçimlerde derinleştiren rant ve kâr projeleri olduğu gayet iyi biliniyor. Bugün yeni yapay zekâ teknolojilerinin gelişimi, nadir toprak elementleri ve stratejik minerallere yönelik talebi daha da artırarak ekstraktivizmi, doğanın talanını ve bu kaynaklar uğruna yürütülen jeopolitik çatışmaları beslemektedir. Eko-kırımın ve çevresel felaketlerin kapitalist birikimin asli unsurlarından biri haline gelmesi, savaş–birikim–yıkım döngüsünün sürekliliğinde ifadesini buluyor.

Bu sayımız, işte bu karmaşık, çok katmanlı ve çatışmalı tabloyu anlamaya çalışıyor. Amacımız, 21. yüzyılın savaş, faşizm ve emperyalizm dinamiklerini, olgulara dayalı, teorik derinliği olan ve eleştirel bir perspektifle analiz etmek ve bu analizi, nihayetinde, insanlığı bu kâbustan çıkarma mücadelesine katkı sunacak bir seviyede yapabilmektir.

Dosyamızı William I. Robinson, M. Gürsan Şenalp ve Hoai-An Nguyen’in birlikte kaleme aldıkları “Küresel Kapitalizm, İsrail Sömürgeciliği ve Apartheid’e Karşı Filistin Direnişi” başlıklı çalışmayla açıyoruz. Bu çalışma, Filistin’de yaşananları kimlik siyasetinin sınırlayıcı çerçevesinden çıkarak, küresel kapitalizmin yapısal krizleri, devlet şiddetinin örgütlenme biçimleri ve kolektif direniş imkânları bağlamında ele almayı öneriyor. Yazarların temel sorunsalı, on yıllardır süren sömürgeci yerleşimciliğin nihayetinde neden bugün bir soykırım dinamiğine evirildiği sorusuna yanıt aramak. Çalışma, İsrail’in Gazze’ye yönelik imha siyasetini, yalnızca etno-ulusal bir mücadele olarak değil, aynı zamanda küresel kapitalizmin derin krizinin bir tezahürü olarak çözümlüyor. Büyük teknoloji tekelleri ve askeri-sanayi kompleksin, yapay zekâ destekli gözetim sistemleri ve kentsel imha pratikleri üzerinden nasıl yeni kâr alanları yarattığını ortaya konul arak, bu süreç hem “askerileşmiş birikim” hem de “baskı yoluyla birikim” dinamikleriyle açıklanıyor. Makale, Gazze’de yaşananların, küresel ölçekte genişleyen kitlesel gözetim ve kontrol mekanizmalarının bir prototipi ve “artık insanlık” için çalan bir alarm zili olduğunu savunuyor.

Dosyanın ikinci yazısını Yelda Erçandırlı tarafından kaleme alınan “Antroposen’in Diyalektiği: Ekstraktivist Yeşil Geçiş, Jeopolitik ve Sınıf Mücadelesi” adlı çalışma oluşturuyor. Yazar çalışmasında “Antroposen’in diyalektiği” kavramını geliştirerek, güncel “yeşil geçiş” söylem ve pratiklerinin ardındaki sınıfsal projeyi ortaya koymayı amaçlamakta. Makalede yeşil dönüşüm iddiasının, aslında ekolojik kriz ortamında sermaye birikimini sürdürmeye yönelik emperyalist ve ekstraktivist bir strateji olduğunu ileri sürülmektedir. Antroposen’i, insanlığın genelleştirilmiş bir hatası olarak değil, kapitalist üretim tarzının doğa üzerindeki tahakkümünden kaynaklanan tarihsel ve diyalektik bir kriz anı olarak kavramsallaştıran çalışma, bu krizin aynı zamanda mevcut sistemi dönüştürecek çelişkiler de barındırdığını savunur. Erçandırlı, yeşil kapitalizmin jeopolitik rekabeti nasıl şiddetlendirdiğini, savaşı nasıl yapısal bir unsur haline getirdiğini analiz ediyor ve nihai çözümün, ancak sınıf mücadelesini merkezine alan kolektif bir

siyasal praksisten geçebileceğini tartışıyor. Ekolojik mücadele ile sınıf mücadelesini ayrılmaz bir bütün olarak ele alan bu metin, sosyo-ekolojik dönüşüm için radikal bir teorik zemin sunuyor.

Bülen Hoca'nın "Küresel Ticari Dengesizliklerden Ticaret Savaşlarına: Dünya Ekonomisinde Hegemonya mı İmparatorluk mu Tekellerin Rekabeti mi Hâkim?" başlıklı çalışması ise 2000'li yıllardan itibaren ABD-Çin arasında derinleşen ve ticaret savaşlarına varan küresel dengesizlikleri analiz etmek için ana akım iktisadın metodolojik temellerine odaklanıyor. Yazar, söz konusu dengesizliklerin düzeltilebilir kur veya tasarruf anomalileri olarak açıklanmasını yetersiz bularak, sorunun kökeninde yatanın iktisat disiplininin merkezindeki denge prensibi olduğunu ileri sürüyor. Çalışmanın temel argümanı, yalnızca ana akımın değil, bu konudaki bazı eleştirel yaklaşımların dahi bu metodolojik varsayımı paylaşmakla sınırlandığı yönündedir. Buradan hareketle, dünya ekonomisindeki gerilimleri "dünya sistemi" veya "imparatorluk" gibi kavramlardan ziyade, eşitsiz gelişme yasası ve tekelci rekabetin yapısal dinamikleriyle açıklamanın daha verimli olduğunu savunuyor. Makale, Çin'in yükselişinin yol açtığı ekonomik ve jeopolitik sarsıntıları anlamak için denge odaklı modeller yerine çatışma ve rekabeti merkeze alan radikal bir teorik çerçeve öneriyor.

Mehmet Yaşar Kaya, "Küresel Sermaye, Çözülen Cumhuriyet, Ticarileşen Şiddet: Askeri Güvenliğin Özelleştirilmesine Dair Bir Eleştiri" başlıklı makalesinde neoliberal dönemdeki askeri güvenlik örgütlenmesini tarihsel materyalist bir bakış açısıyla ele alıyor. Bu bakış açısı askeri güvenliğe ve onun örgütlenmesine teknik bir ele alışı ötesinde sermaye birikimi ve toplumsal güç ilişkileri bağlamında bir analizi zorunlu kılıyor. Yazar bunu yaparken üç farklı örnekten Afrika'daki iç savaşlarda, Irak işgalinde ve son olarak güncel bir örnek olarak Rusya-Ukrayna savaşındaki güvenliğin özelleştirilmesi pratiklerini ele alıyor. Askeri güvenliğin özelleştirilmesine dair farklı ülke örneklerini ele alırken, devlet-piyasa ilişkisinin yeniden şekillendirilmesi ile yeni bir zor rejiminin inşasının paralel ilerleyişine dikkat çekiyor. Bununla birlikte yazar neoliberal dönüşümü modern kamusalığın ve vatandaşlık statüsünün değişimi ile bağlantılı olarak analiz ederek modern burjuva toplumun siyasal çerçevesi olagelen cumhuriyetin ve onun kurumsallığının bitişine işaret ediyor. Kaya'nın yazısı gerek Marksist zor literatürüne gerek cumhuriyetçilik tartışmalarına önemli bir katkı sunuyor.

Dosyamızın son yazısı "Hindistan ve Brezilya Çatışmalı Siyasetlerinin Karşılaştırmalı Analizi: Mobilizasyon-Politika Bağ" başlıklı çalışmasıyla M. Fuat Kına'ya ait. Kına, bu makalede, Brezilya ve Hindistan'daki radikal kırsal hareketlerin (MST ve Naksalitler) hükümetlerin sosyal yardım politikalarına (Bolsa Familia ve NREGA) nasıl farklı tepkiler verdiğini karşılaştırarak, bu etkileşimi açıklamak üzere yeni bir analitik model öneriyor. "Olabilirdiğince-Benzer-Sistemler-Tasarımı" yöntemiyle ilerleyen araştırma, benzer bir demobilizasyon stratejisinin Brezilya'da MST'yi zayıflatırken, Hindistan'da Naksalit hareketi karşısında neden etkisiz kaldığını inceler. Bu farklılığı açıklamak için "Mobilizasyon-Politika (MP) Bağ" adını verdiği bir model geliştiren yazar, bir politikanın nihai sonucunun, toplumsal hareketlerin onu nasıl çerçevelediğine ve kendi mobilizasyon stratejilerine nasıl entegre ettiğine bağlı olduğunu savunuyor. Makale, devlet ile toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi, tek yönlü bir baskı aracı olarak değil, karşılıklı ve dinamik bir mücadele alanı olarak kavrayan bu modelle, karşılaştırmalı siyaset ve sosyal hareketler literatürüne önemli bir katkı sunmayı amaçlıyor.

Bu sayıda iki adet kitap incelemesine de yer veriyoruz. İlkinde, Onur Özgün, Lübnanlı sosyalist akademisyen Gilbert Achcar'ın geçtiğimiz aylarda Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanan *Gazze Felaketi: Soykırımı Tarihsel Perspektiften Okumak* başlıklı kitabını değerlendiriyor. İkinci inceleme ise Leslie C. Gates'in 2023 tarihli *Capitalist Outsiders: Oil's Legacies in Mexico and Venezuela* (Petrolün Gölgesinde Kapitalist Dışlanma: Meksika ve Venezuela Deneyimlerine Eleştirel Bir Bakış) adlı eserine dair. Bu kitabın değerlendirmesi ise Yavuz Yavuz tarafından kaleme alındı.

İyi okumalar diliyoruz.